

NIEUWE OORLOGS COURANT

Een uitgave van het Streekarchief Voorne-Putten

Nieuwsblad voor de Zuid-Hollandsche eilanden

Het is al tientallen jaren geleden dat Nederland bevrijd werd. Eindelijk kwam er een einde aan vijf duistere jaren onder Duitse bezetting. Sindsdien leven we in vrijheid. We kiezen onze eigen regering, we mogen zeggen en schrijven wat we willen en niemand hoeft te vrezen voor zijn leven. Dat was tijdens de Tweede Wereldoorlog wel anders. Vrijheid is niet vanzelfsprekend. We hebben dus echt iets te vieren.

Gelukkig leren jullie op school veel over de Tweede Wereldoorlog, maar weet je eigenlijk ook wat er bij jou in de buurt gebeurde tijdens de oorlog? In deze oorlogskrant lees je alles over wat er op de eilanden Voorne-Putten en Rozenburg is gebeurd. Bij jou om de hoek dus.

IN DEZE EDITIE VAN DE NIEUWE OORLOGS COURANT

- Vechten om de belangrijke Spijkenisserbrug. *blz. 6*
- Kanonnen en bunkers in de duinen. *blz. 2*
- Bommen vallen op Zuidland en Brielle. *blz. 3*
- Charles (15) en Elly Levie (10) uit Spijkenisse vermoord. *blz. 6*
- Hellevoetsluis voor de helft gesloopt. *blz. 8*
- Zes burgers doodgeschoten in duinen van Rockanje. *blz. 9*
- Dwangarbeiders uit Rozenburg in Duitse fabrieken. *blz. 11*
- Eindelijk vrij. *blz. 12*
- En nog veel meer!

De Nieuwe Oorlogs Courant staat boordevol tips waar jij naartoe kunt gaan om onze vrijheid te vieren of om meer te ontdekken over de Tweede Wereldoorlog.

Alle verhalen uit deze krant (en nog veel meer!) worden ook bewaard in het Streekarchief Voorne-Putten.

S T R E E K
A R C H I E F
V o o r n e - P u t t e n

CHARLES EN ELLY LEVIE UIT SPIJKENISSE VERMOORD *blz. 6*

GEVECHTEN OM DE SPIJKENISSERBRUG *blz. 6*

Bommen op Zuidland en Brielle *blz. 3-4*

Kanonnen en bunkers in de duinen

IN OOSTVOORNE KOM JE DE OORLOG NOG OVERAL TEGEN

Als Adolf Hitler in 1933 aan de macht komt, breken er spannende tijden aan. Zou het weer oorlog worden? Hitler wil immers meer grondgebied (Lebensraum) voor de Duitsers. En als het inderdaad oorlog wordt, kan Nederland dan neutraal blijven? Net als tijdens de Eerste Wereldoorlog. Dit keer loopt alles anders.

Gemobiliseerde Nederlandse soldaten in de Brielse Voorstraat.

JOODSE VLUCHTELINGEN IN HELLEVOETSLUIS

Veel Joden wachten niet af wat er gaat gebeuren, maar vluchten naar het buitenland. Ook naar ons land. Daar zijn niet alle Nederlanders blij mee. Er zijn hier al problemen genoeg vinden zij. Sommige mensen hebben bovendien een hekel aan Joden omdat ze anders zijn. Dat noem je antisemitisme.

Gelukkig zijn er ook veel mensen die geld inzamelen voor getroffen Joden. In Hellevoetsluis geeft de burgemeester Joden toestemming om in zijn stad te komen wonen.

VOORBEREIDEN OP OORLOG

In 1939 wordt de dreiging van oorlog zo groot dat Nederland mobiliseert. Heel veel jongens en mannen moeten zich melden bij het leger om Nederland te verdedigen. Er worden kanonnen geplaatst in de duinen bij Rockanje en bij het Quackjeswater. Fort Noorddijk in Nieuwenhoorn wordt het Nederlandse hoofdkwartier van het leger op onze eilanden.

OP DE VLUCHT

Helaas is er nog steeds oorlog in de wereld. Veel mensen vluchten naar buurlanden of nog verder weg. Ook in Nederland kloppen elk jaar duizenden vluchtelingen aan. Die mensen noemen we asielzoekers. Als je echt op de vlucht bent voor geweld of vervolging, mag je in ons land komen wonen. Dat geldt in heel Europa.

Waar zou jij naartoe vluchten als het oorlog is? En wat zou je meenemen?

Vluchtelingenkamp in het Midden-Oosten.

Oostvoorne aan Zee. Zee en Duinzicht

Hotels langs de boulevard van Oostvoorne.

Dakloze Rotterdammers en aardige Duitsers

Op 10 mei 1940 vallen de Duitsers Nederland binnen. Vier dagen later bombarderen ze Rotterdam. Nederland geeft zich over. Vierhonderd Rotterdammers die hun huis kwijt zijn, mogen in vakantiehuisjes op de Kruiningers Gors komen wonen. Dat is vlakbij Oostvoorne.

Ook de eerste Duitse soldaten verschijnen al snel in Oostvoorne. Ze doen aardig en kopen spullen in de winkels. Als je geen Jood bent, lijkt het wel mee te vallen met de Duitse bezetting.

OOSTVOORNE KRIJGT HET MOEILIJK

Duitsland veroverd in 1940 een groot deel van Europa, maar wint niet van Engeland. Daarom houden de Duitsers rekening met een aanval (een invasie) vanuit Engeland. De duinen van Voorne en Rozenburg worden militair gebied. Verboden terrein dus. De bewoners van de duinhuisjes moeten vertrekken. Olaertsduyn, een prachtig landhuis, wordt ingepikt. Hier komt het Nederlandse hoofdkwartier van de Duitsers. Meteen beginnen de Duitsers met het bouwen van bunkers in de duinen.

ATLANTIKWALL

Oostvoorne, Rockanje en Rozenburg zijn vanaf 1942 onderdeel van de Atlantikwall. De Atlantikwall is een verdedigingslinie tegen de geallieerden van 5.000 km lang. Van Noorwegen tot Frankrijk bouwen de Duitsers duizenden bunkers. Bij Oostvoorne komen ook bunkers en een radar om Engelse en Amerikaanse bommenwerpers te onderscheppen. Om de Atlantikwall te kunnen bouwen, slopen de Duitsers de boulevard van Oostvoorne. Alle strandtenten en hotels voor badgasten verdwijnen.

DOODGESCHOTEN IN DE DUINEN

Oostvoorne krijgt het steeds zwaarder tijdens de Duitse bezetting. De zes Joden uit het dorp worden in 1942 afgevoerd en later vermoord. Ook Benjamin Wessels. Hij wordt maar 18 jaar oud. Andere inwoners van Oostvoorne zijn hun leven ook niet zeker. Dominee Leendert van der Meer helpt mensen onderduiken en luistert met dorpsgenoten illegaal naar Radio Oranje. Hij wordt opgepakt en in de duinen doodgeschoten.

Benjamin Wessels.

DUIK ZELF IN DE OORLOG

BIBERBUNKER

Meer weten over de bunkers in de duinen? Bezoek dan eens de Biberbunker bij Oostvoorne. Deze grote bunker was een radarcommandocentrum van de Duitse luchtmacht. www.biberbunker.nl

JOODS WOONHUIS

Als je uit Oostvoorne komt, ken je waarschijnlijk de 2^e plek wel waar Benjamin Wessels woonde, namelijk aan de Stationsweg 14. Nu vind je hier Cafeteria Oostvoorne waar je vast weleens een patatje hebt gegeten. Raar idee toch.

Rustige dorpjes? Of toch niet?

IN GEERVLIED, HEENVLIET, ABBENBROEK EN ZUIDLAND LIJKT DE OORLOG MEE TE VALLEN

In het eerste oorlogsjaar gedragen de Duitse soldaten zich redelijk netjes. Alle gevangengenomen Nederlandse soldaten worden binnen een maand vrijgelaten. De gebombardeerde Rotterdamse Diergaarde krijgt nieuwe dieren. Widergutmachung noemen de Duitsers dat: ze maken het weer goed met Nederland. In Geervliet, Heenvliet, Abbenbroek en Zuidland pakken de mensen het normale leven weer op. Toch wordt de oorlog ook hier voelbaar.

Spelende kinderen tussen de verwoeste huizen.

Geen Joden meer in Heenvliet en Zuidland

Vanaf november 1940 worden ook in Nederland anti-Joodse maatregelen ingevoerd. Joodse ambtenaren verliezen hun baan. Sommige openbare plekken zijn voor Joden verboden. Een jaar later mogen Joodse kinderen alleen nog naar Joodse scholen. Op 28 oktober 1942 moeten alle Joden uit Zuidland en uit Heenvliet vertrekken. Twaalf in totaal. Ook de achttienjarige Fietje Levie uit Zuidland. Haar droom om kleuterjuf te worden komt nooit uit. Ze wordt op 4 juni 1943 in het concentratiekamp Sobibor vermoord.

Fietje Levie wordt nooit kleuterjuf.

BOMMEN OP ZUIDLAND

De oorlog slaat in 1941 hard toe. Engelse bommen die eigenlijk bedoeld zijn voor de Rotterdamse haven vallen op Zuidland en beschadigen ruim 200 woningen. Er vallen drie doden, waaronder een zwangere vrouw. Dus eigenlijk vier. Het dorp is in shock.

DE REUS VAN ROTTERDAM

De laatste winter van de oorlog staat bekend als de Hongerwinter. In het westen van Nederland sterven zo'n 16.000 mensen door honger, kou of uitputting. Ook veel kinderen. Inwoners van de grote steden gaan wanhopig op zoek naar voedsel. Lopend of op de fiets. Als het ze lukt om over de Spijkenisserbrug te komen, proberen ze ook eten te krijgen bij ons op het eiland. Jaap Reedijk uit Geervliet is elf jaar in de Hongerwinter. Eind 1944 krijgt de bakkerij van zijn vader bijzonder bezoek. Een enorm grote jongeman komt samen met zijn vader brood halen. Het is de beroemde Reus van Rotterdam: Rigardus Rijnhout. Maar liefst 2,40 meter lang is hij. Jaap zal het nooit vergeten.

Bron: Stichting Oud-Geervliet

Duitse soldaten bij de begrafenis van Peacock.

NEERGESCHOTEN BOMMENWERPER.

Zo vliegen er regelmatig Engelse bommenwerpers over om Duitse doelen aan te vallen. Op 5 juni 1940 wordt een Britse bommenwerper neergehaald. Vier bemanningsleden redden zich met hun parachute en landen bij Simonshaven, Zuidland, Abbenbroek en Piershil. Ze worden gevangengenomen. Pilot Peacock en een sergeant Hargrave overleven de crash niet. Je kunt hun graf nog steeds bezoeken naast het Witte Kerkje in Simonshaven.

VERVALSEN

Tijdens de oorlog is het meeste eten alleen op de bon verkrijgbaar. Die bonnen krijg je als je een persoonsbewijs kunt tonen. Het verzet heeft veel bonnen nodig om alle onderduikers te voeden. Ze worden gestolen of verkregen met vervalste papieren.

Probeer dit persoonsbewijs zo goed mogelijk na te tekenen (bijvoorbeeld in je tekenschrift). Wat maakt het zo moeilijk om dit bewijs na te maken?

DUIK ZELF IN DE OORLOG.

BEGRAAFPLAATS

Aan de Spuikade in Geervliet vind je een eeuwenoude Joodse begraafplaats. In 1940 wordt hier voor het laatst iemand begraven. Daarna zijn er geen Joden meer. Het is een bijzondere plek. Op de zerken staan teksten in het Hebreeuws en in het Nederlands. Laat jij ook een steentje achter op een grafsteen? Dat is een Joodse traditie.

STOLPERSTEINE

In Zuidland zijn Stolpersteine geplaatst bij alle huizen waar Joden hebben gewoond. Stolpersteine (of struikelstenen) zijn betonnen straatklinkers met een metalen kapje. Er is een steen voor elk slachtoffer. In het kapje staat zijn of haar naam, geboortedatum en sterfdatum gegraveerd. Je vindt Stolpersteine op veel plekken in Europa. Wil je weten waar? Google: Stolpersteine Zuidland.

Barakken voor soldaten op de Brielse wallen.

BOMMEN OP BRIELSE SCHOLEN

VEEL KINDEREN ONDER DE SLACHTOFFERS

Ook aan Brielle gaat de oorlog niet voorbij. Duitse soldaten kom je overal in de stad tegen. Vrijwel alle Brielse Joden worden afgevoerd en vermoord. En Amerikaanse bommen zaaien per ongeluk dood en verderf: meerdere scholen worden geraakt.

DUITSERS IN BRIELLE

Er zijn dertig tot zestig adressen in Brielle waar Duitsers worden ingekwartierd. Inkwartieren betekent dat je één of meer Duitse soldaten te logeren krijgt. Vaak ongevraagd. Sommige kinderen moeten hun slaapkamer afstaan.

Later verblijft een groot deel van de soldaten in barakken op de wallen, om precies te zijn op Bastion IV, V en VI. Misschien speel jij daar weleens? In oktober 1940 worden de barakken beschoten. Gevaarlijk terrein dus.

FOUTE BURGEMEESTER

Mensen die voor de Nederlandse overheid werken, zoals ambtenaren en politieagenten, mogen hun baan houden. Soms werken ze stiekem de Duitse bezetter tegen. Daarom worden veel burgemeesters vervangen. In 1943 wordt meneer Van 't Hoff burgemeester in Brielle.

Hij is lid van de NSB. De afkorting staat voor Nationaal-Socialistische Beweging. De NSB is een politieke partij die samenwerkt met de Duitse bezetter. Burgemeester Van 't Hoff wordt gehaat. Hij krijgt de bijnaam Snurkij.

Scholen vernietigd

Op 4 maart 1943 wordt Brielle per ongeluk getroffen door bommen. Ze komen uit een Amerikaanse bommenwerper die door een Duits jachtvliegtuig is beschoten. Om een noodlanding te kunnen maken, worden alle bommen afgeworpen. Het vliegtuig stort uiteindelijk neer in zee.

Slechts vijf bommen raken Brielle, maar met grote gevolgen. Drie scholen worden geraakt, waaronder de Vakschool voor Meisjes en de Ambachtsschool. Er vallen veertien doden en dertien gewonden. Leerlingen uit Spijkenisse, Rockanje, Nieuwenhoorn en Hellevoetsluis komen om het leven.

Barakken op Bastion 4, 5 en 6 van de Brielse binnenstad.

Een Duitse soldaat in Brielle. Herken jij deze plek?

De getroffen scholen.

Duitse soldaat in de Brielse barakken.

JOODSE BRIELLENAREN

Bij ons op de eilanden wonen de meeste Joden in Brielle. In totaal tweeëntwintig. Op één Joodse man na worden ze allemaal afgevoerd. Het jongste slachtoffer is Guus Katan. Hij is nog maar zeven jaar oud. De oudste is Jannetje Philipse, een omaatje van 97. Al deze Joden moeten zogenaamd "aan het werk in Duitsland".

Duitse soldaat op de Brielse kerktoren.

De Sjoel

De synagoge (of sjoel) aan de Turfkade is de kerk van de Joden. Het gebouw komt na de oorlog leeg te staan. Lange tijd is het een opslagplaats voor bouwmaterialen. Na meer dan vijftig jaar wordt de sjoel gelukkig gerestaureerd. Voortaan is het een plek waar de Joodse geschiedenis en cultuur worden herdacht. Zo zijn de Joden toch weer een beetje terug in Brielle. www.desjoelbrielle.nl

DUIK ZELF IN DE OORLOG

BEGRAAFPLAATS

Zoek op de oude Begraafplaats van Brielle eens naar het graf van David Dickson (21 jaar). Hij was bemanningslid van een neergeschoten Engelse bommenwerper. Zijn verhaal wordt verteld in de Biberbunker: www.biberbunker.nl

MONUMENTEN

In Brielle vind je meerdere oorlogsmonumenten: in de Burgemeester H. Van Sleenstraat (voor de gebombardeerde scholen), aan de Turfkade en bij de Sint-Catherijnekerk.

David Dickson.

BEVRIJDINGSFESTIVAL

Elk jaar vindt in Brielle het Bevrijdingsfestival plaats. Het is een evenement met herdenkingen, vieringen, historische militaire en burgervoertuigen, militaire kampementen, reenactors (acteurs in historische kleding), muziekavonden en een mockbattle. Een indrukwekkend programma voor jong en oud. Meer weten? Neem dan een kijkje op www.bevrijdingsfestivalbrielle.nl of de gelijknamige facebookpagina.

WAAR WOONDE DE BRIELSE JODEN?

Aan Stolpersteine (struikelsteentjes) in de straten kun je zien waar alle Brielse Joden hebben gewoond. Google maar eens Stolpersteine en Brielle.

BOMMEN OP BURGERS

Het bombardement op Brielle is een ongeluk. Maar tijdens de Tweede Wereldoorlog worden ook expres burgerdoelen gebombardeerd. Denk aan het Duitse bombardement van Rotterdam. Ook de geallieerden maakten zich hier schuldig aan. Heel veel steden in Duitsland zijn platgebombardeerd. Ken jij plekken op de wereld waar dat nog steeds gebeurt? Waarom zou oorlog op deze manier gevoerd worden?

Beschadigde flat in Oekraïne.

JOUW MONUMENT

Op de plek van de gebombardeerde Brielse scholen staat nu een klein monument. Het is een herinneringstekst in brons. Maak een eigen ontwerp voor een monument dat de omgekomen schoolkinderen herdenkt. Waar zou jij jouw monument plaatsen?

Charles en Elly Levie vermoord

VOLOP OORLOG IN EN ROND SPIJKENISSE

Dat het oorlog is, merken ze meteen in Spijkenisse. Er wordt in de buurt flink gevochten, ook om de Spijkenisserbrug. Na de meidagen wordt het rustig, maar de Joodse familie Levie krijgt het moeilijk. Sommige Spijkenissers gaan bij het verzet.

Na het bombardement op Rotterdam capituleert Nederland.

Ontploffingen en schoten aan de overkant

Op 10 mei 1940 vallen de Duitsers Nederland binnen. Een van de belangrijkste doelen is Rotterdam. In Rotterdam Zuid vallen bommen op Vliegveld Waalhaven en er landen Duitse parachutisten. Dat is niet ver van Spijkenisse, aan de overkant van de Oude Maas. Iedereen in het dorp kan de schoten en ontploffingen horen.

VECHTEN OM DE BRUG

De Spijkenisserbrug is heel belangrijk. Het is de enige brug van IJsselmonde naar de eilanden Putten en Voorne. Nederlandse soldaten aan onze kant van de brug schieten op Duitse soldaten aan de andere kant, bij Hoogvliet. De molen in Spijkenisse biedt uitzicht en is een commandopost van de Nederlanders. Twee Nederlandse soldaten en vijf Duitse soldaten worden gedood.

Luchtfoto Spijkenisse in oorlogstijd.

HET GEZIN VAN SLAGER LEVIE

Als Nederland capituleert (zich overgeeft) op 15 mei 1940 wordt het weer rustig in Spijkenisse. Het is een klein gemoeidelijk dorpje met maar 2.500 inwoners (Nu 72.000!). De Duitse soldaten gedragen zich netjes. De bezetting lijkt mee te vallen, maar de enige Joodse familie van Spijkenisse krijgt het al snel moeilijk. Dat is het gezin van Salomon Levie.

NIET MEER NAAR SCHOOL

Iedereen in Spijkenisse kent de slagerij van Salomon en Mina Levie. Dochter Elly van tien gaat in het dorp naar school. Zoon Charles van vijftien neemt elke dag de tram naar een school in Hellevoetsluis. Beide kinderen hebben nog een heel leven voor zich... Helaas mag het niet zo zijn. Vanaf mei 1942 moeten alle gezinsleden een Jodenster dragen. En vanaf september mogen de kinderen niet meer naar een 'gewone' school.

VERMOORD

Een maand later slaat het noodlot toe. Op 28 oktober wordt het hele gezin samen met een inwonende tante afgevoerd. Alleen hond Max blijft achter.

De moeder, de tante en Elly worden bij aankomst in het vernietigingskamp Auschwitz meteen vergast. Charles en zijn vader gaan naar een werkkamp. Een half jaar later zijn ook zij dood. In totaal worden zes miljoen Joden vermoord. We noemen dit de Holocaust.

Charles, Elly en hond Max.

MIRJAM WORDT MARIETJE

Gelukkig zijn er ook mensen die Joden helpen. Mirjam Cohen is vijf jaar en komt uit Amsterdam. Ze wordt in 1943 door het verzet bij meneer en mevrouw Van der Sluijs in Spijkenisse ondergebracht. Zogenaamd komt ze uit Rotterdam. Het huis van haar ouders zou zijn gebombardeerd. Mirjam heet de rest van de oorlog Marietje Barendse en leert zelfs anti-Joodse liedjes. Zo overleeft ze de oorlog. Net als haar broer Saul. Hij is ondergedoken in Zwartewaal en heet daar Wim.

Een Duitse soldaat bewaakt de oude Spijkenisserbrug. Herken je de toegang tot de brug? Deze staat er nog steeds.

Een groot deel van Hellevoetsluis is gesloopt.

HELLEVOETSLUIS DUITSE MARINEHAVEN DE HALVE STAD GESLOOPT

Hellevoetsluis is eeuwenlang een Nederlandse marinehaven. Tijdens de bezetting maakt de Duitse marine daar dankbaar gebruik van. Omdat de Duitsers bang zijn voor een aanval slopen ze in 1943 de helft van de stad. Daardoor is de oorlog nog altijd zichtbaar in Hellevoetsluis.

JODEN UIT DUITSLAND

In de jaren voor de oorlog vluchten veel Duitse Joden naar Nederland. Een bekend voorbeeld is het gezin van Anne Frank. Ook in Hellevoetsluis verschijnen vluchtelingen. Ze zijn eerst nog welkom, maar de Nederlandse regering wordt steeds strenger. Illegale vluchtelingen worden vastgezet. In Hellevoetsluis gebeurt dat ook. Joodse mannen worden geïnterneerd (opgesloten) in het oude Marinehospitaal en de kantine van de marine.

ONDERDEEL FORT HOLLAND

In 1939 lijkt oorlog onvermijdelijk. Duizenden Nederlandse jongens en mannen moeten zich melden bij het leger om het land te verdedigen. Ook Hellevoetsluis bereidt zich voor op oorlog. De havenstad is onderdeel van Fort Holland. De Joodse vluchtelingen moeten plaatsmaken voor het leger. Ze worden naar Kamp Westerbork in Drenthe gebracht. Later zullen de Duitsers dit kamp ook gebruiken. Het wordt een tussenstation voor Nederlandse Joden en Roma op weg naar de vernietigingskampen in Oost-Europa.

DIRK KLOP

Wist je dat de eerste Nederlandse militair nog voor het oorlog wordt gedood? Het gaat om Dirk Klop uit Hellevoetsluis. Hij werkt bij de geheime dienst en wordt in november 1939 bij de Duitse grens doodgeschoten. Dat gebeurt vlakbij Venlo. Na de oorlog is daar een straat naar hem genoemd.

Engelse invasie

De bezetter is blij met de oude marinehaven van Hellevoetsluis. De Kriegsmarine gebruikt de havens en pikt allerlei gebouwen, huizen en bunkers in. Nadat Duitsland de Slag om Engeland heeft verloren, vrezende de Duitsers voor een Engelse invasie. Om zo'n aanval over zee te stoppen bouwen ze bunkers en plaatsen ze zware kanonnen in de duinen.

HELLEVOETSLUIS GESLOOPT

In 1943 slopen de Duitsers de helft van Hellevoetsluis zodat kanonnières vanuit de vesting beter zicht hebben op de vijand. Er verdwijnen 257 woningen, 24 winkels en acht bedrijven. De bewoners van die huizen moeten maar zien waar ze onderdak vinden.

De polders rond Hellevoetsluis en Nieuwenhoorn staan onderwater.

ONDER WATER

Alsof dat allemaal nog niet erg genoeg is, besluiten de Duitsers om de polders bij Hellevoetsluis en Nieuwenhoorn onder water te zetten. En trouwens ook bij Spijkenisse, Zuidland en Oudenhorn. Je noemt dat een inundatie. Zo ontstaat een grote watervlakte van ongeveer 25 cm diep die een geallieerde invasie lastig moet maken. Heel veel boerderijen staan onder water en boerenland wordt onbruikbaar. De meeste eilanden in Zuid-Holland en Zeeland worden onder water gezet. Zo'n 94.000 mensen moeten hun huis verlaten.

DAKLOOS

Vaak zijn onschuldige burgers de dupe van oorlogen. Ze verliezen huis en haard. In Nederland worden tijdens de oorlog in totaal 120.000 huizen en 14.000 boerderijen verwoest en nog veel meer beschadigd. In Gaza, Soedan en Oekraïne zagen we dat ook gebeuren. Veel daklozen slaan op de vlucht. Een deel bereikt Europa.

Verwoeste huizen in Oekraïne.

DUIK ZELF IN DE OORLOG

INSPECTEER DE WALLEN

De oude marinehaven van Hellevoetsluis wordt eeuwenlang beschermd door aarden wallen en bomvrije bunkers. Het is een echte vesting. De Duitsers voegen ook enkele bunkers toe. Boeiend om ter plekke te bekijken. Wil je weten welke bunkers Duits zijn: www.tracesofwar.nl

MILITAIRE GESCHIEDENIS

Meer weten over Hellevoetsluis als marinehaven? Bezoek dan Openluchtmuseum Fortresse Holland, waar je ook het droogdok Jan Blanken kunt bezoeken. Hier werden vroeger marineschepen gerepareerd. En stap aan boord van de Buffel, een stokoud marineschip uit 1868, waar je kunt zien hoe matrozen vroeger leefden.

VERZETSSTRIJDERS UIT NIEUWENHOORN

Bij Rijksstraatweg 245 vind je een bijzonder monument. Het is geplaatst voor twee verzetsstrijders uit het dorp die in december 1944 zijn gearresteerd. Enkele maanden later zijn ze bij Amersfoort doodgeschoten. Het monument is een mooie plek om een bloemetje achter te laten.

ONBEKENDE SOLDAAT

Nog steeds worden duizenden soldaten uit de Tweede Wereldoorlog vermist. Soms worden slachtoffers teruggevonden maar vaak zijn hun overblijfselen niet meer herkenbaar. Op de begraafplaats van Nieuw-Helvoet ligt zo'n onbekende soldaat. Een broer, een vader, een echtgenoot? Wie zal het zeggen. We weten alleen dat het een Canadese vliegenier is. Breng jij hem een bezoekje?

WEDEROPBOUW

Dit is een activiteit voor de hele klas. Na de oorlog wordt Hellevoetsluis opnieuw opgebouwd. Dat noem je wederopbouw. Maak op schaal, met kosteloos materiaal, nieuwe huizen voor de haven van Hellevoetsluis. Met blauw papier kun je een haven maken om ze langs te zetten. Je noemt zo'n verkleinde stad een maquette. Veel architecten werken na de oorlog met dit soort schaalmodellen.

Drama in Zwartewaal en Rockanje

KEIHARD OPTREDEN TEGEN HET VERZET

Het Duitse leger lijkt onoverwinnelijk, maar vanaf 1942 is dat voorbij. In het oosten verloopt de oorlog in Rusland slecht. Als de geallieerden op 6 juni 1944 (D-day) landen op de stranden van Normandië beseft iedereen dat Duitsland gaat verliezen. De Duitsers zelf ook. De sfeer in bezet Nederland wordt steeds grimmiger. Zwartewaal en Rockanje zullen dat weten. In december 1944 slaat in beide plaatsen het noodlot toe.

DE OORLOG IN ZWARTEWAAL

SLACHTOFFERS OP ZEE

Zwartewaal is een vissersdorp. Veel mannen werken op zee. Al na vier dagen oorlog komt Jacob Geilvoet om het leven. Hij is stoker op een stoomsleepboot die op een mijn vaart. Machinist Marinus Teun Weijman komt in 1944 ook om het leven. Zijn sleepboot wordt voor de Engelse kust getroffen door een Duitse torpedo.

HET ENGELSE DORP

Zwartewaal krijgt in de oorlog de bijnaam het Engelse dorp omdat best veel mensen in het verzet zitten. Ook zijn er zeemannen uit het dorp die in mei 1940 op zee zitten en niet meer terugkeren. Zij gaan net als Marinus Teun Wijman voor de geallieerden varen.

ENGELANDVAARDERS

Vanuit havens op de Zuid-Hollandse eilanden proberen mensen 's nachts met bootjes naar Engeland te ontsnappen. Deze mensen worden Engelandvaarders genoemd. Om dit te voorkomen mogen vissers van de Duitsers voortaan alleen nog overdag de zee op. Als het donker is, sluiten

de Duitsers de havens met balken of kabels af.

Vissers uit Zwartewaal bereiken open zee via het Brielsche Gat. Deze brede riviermonding wordt vanaf 1942 's nachts met stalen kabels afgedicht.

DE OORLOG IN ROCKANJE

BUNKERS IN KAART

De duinen bij Rockanje zijn al snel verboden terrein voor de inwoners van het dorp. De Duitsers plaatsen er een enorm kanon, de Tirpitz. Het is afkomstig van een gelijknamig slagschip. Ook bouwen de Duitsers tientallen bunkers in de duinen. Allemaal bedoeld om een geallieerde aanval vanaf zee tegen te houden. In 1944 steelt Aart van Reij Duitse kaarten waar alle bunkers op staan ingetekend. Een gevaarlijke verzetsdaad.

ZOGENAAMD ROTTERDAMS

Er gebeuren meer spannende dingen in Rockanje. Onder de neus van de Duitsers leven Joodse kinderen in Pension 't Meertje, een soort hotel voor zieke mensen.

Een veilige plek voor Joodse kinderen.

Het staat net buiten het dorp aan de Molendijk. De kinderen leven daar tussen oude zieke mensen en niet-Joodse leeftijdgenootjes uit Rotterdam.

DOODGESCHOTEN

Niet alle verzetsdaden lopen goed af. Op 21 december 1944 schieten de Duitsers Jan en Hugo Hoogvliet dood. Een vader met zijn zoon. Hun huis wordt platgebrand. Het is een straf voor het verbergen van een bemanningslid van een neergeschoten Engelse bommenwerper. Tien inwoners uit Rockanje moeten toekijken.

VERRAAD!

Drama in de duinen

December 1944 is een vreselijke maand. In de duinen, vlakbij waar nu de Tweede Slag is, schieten de Duitsers op 5 december zes inwoners van Rockanje, Tinte

en Zwartewaal dood. In de buurt van die plek staat nu een monument. Misschien heb je het weleens gezien toen je naar het strand ging.

Monument in de duinen.

Visser Izak Bravenboer uit Nieuwesluis (tussen Zwartewaal en Heenvliet) verkoopt een van zijn boten aan Engelandvaarders. De Duitsers ontdekken dat en pakken hem op. Izak sterft later in een concentratiekamp.

TOONT U EEN WAARACHTIG NEDERLANDER

OP-TEGEN HET BOLSJEWISME!
MELDT U AAN BIJ DE
WAFFEN SS
STADHOUDERSLAAN 132 DEN HAAG

Sommige Nederlandse mannen gingen bij de SS.

Verraad door een Nederlandse SS'er

Alles gaat mis als de Duitsers een Nederlandse SS'er arresteren. De SS is een berucht onderdeel van het Duitse leger waar ook sommige Nederlanders zich bij aansluiten. De Nederlander is gevlucht uit de SS (gedeserteerd) en mag onderduiken in Zwartewaal en Tinte. Op zijn schuiladressen ziet en hoort hij veel over het verzet. Om te voorkomen dat hijzelf gestraft wordt, vertelt hij na zijn arrestatie alles wat hij weet.

Italiaanse Soldaten

De Duitsers horen van hem bijvoorbeeld dat er in

Zwartewaal drie Italiaanse soldaten ondergedoken zitten bij de broers Johan en Jan Koene. 's Avonds op 4 december komen Duitse soldaten naar het onderduikadres. Ze schieten de broers dood en steken het huis met de Italianen in brand. Slechts één van hen kan ontsnappen.

Een vader en drie broers

De opgepakte SS'er beweert ook dat visser Anton van der Zee uit Zwartewaal wapens smokkelt. Anton kan zich schuilhouden, maar de Duitsers pakken wel zijn vader

en twee broers op. Een dag later worden ze in de duinen bij Rockanje doodgeschoten. Een klap voor de familie. Niet lang na de oorlog komt ook broer Ari om het leven. Hij vaart op een mijn.

Drie slachtoffers uit Rockanje

De andere drie mannen die in de duinen worden doodgeschoten, komen uit Rockanje. Ook zij zijn verraden. Het zijn Johannes Groeneveld die illegaal naar Radio Oranje luistert, Cornelis Langendoen waar de SS'er ondergedoken heeft gezeten en Willem de Waal, die bij de gemeente werkt en mensen aan bonnen en stempels helpt.

De zes mannen worden later in Rockanje en Zwartewaal begraven.

DUIK ZELF IN DE OORLOG

HERDENKING ZWARTEWAAL

Elk jaar worden op 4 december de vermoorde broers Koene en de twee Italianen herdacht. Dat gebeurt aan de Meeldijk 2

waar het afgebrande huis stond. Iedereen is welkom.

ZOEK DE VERZETSHELDEN OP

De doodgeschoten vader en zonen Van der Zee kun je nog steeds opzoeken. Ze liggen op de begraafplaats aan de Wouddijk in Zwartewaal. De vijf slachtoffers uit Rockanje vind je op begraafplaats Maria Rust. Daar liggen ook Maaïke van Rietschoten en Maria Juliana Stolk (allebei 15 jaar). De meisjes kwamen om bij het bombardement op Brielle. Net buiten Rockanje vind je aan de Blindeweg 2 een monumentje voor vader en zoon Jan en Hugo Hoogvliet. Het staat vlakbij de plek van het afgebrande huis.

"Wegens hulpverlening aan Engelse piloot."

GEHEIMSCHRIFT

Soms schrijft het verzet in codetaal zodat onderschepte berichten niet gelezen kunnen worden. Codetaal kun je zelf ook maken door te schuiven in het alfabet. Een a wordt dan bijvoorbeeld een e. En een b wordt een f. Alle letters schuiven vier plekken op. Kan jij onderstaande zin ontcijferen?

Pizi hi osrmrkmr! Aik qix hi Hymxwivw!

A	B	C	D	E	F	G
H	I	J	K	L	M	N
O	P	Q	R	S	T	U
V	W	X	Y	Z		

Schrijf nu zelf een boodschap in geheimgtaal. Je kunt ook je eigen codetaal bedenken.

Drie van deze Italiaanse soldaten duiken onder in Zwartewaal.

Rozenburg: een oorlog in cijfers

DE BEVRIJDING IS NIET VOOR IEDEREEN EEN FEEST

Heel Nederland is in mei 1945 bevrijd. Net als in Rozenburg vieren overal mensen feest op straat. Maar het is niet voor iedereen feest. In Spijkenisse wordt voorlopig niets gevierd. En Nederlanders die met de bezetter hebben samengewerkt, wachten in spanning hun straf af. Sommige Nederlanders willen wraak en spelen zelf voor rechter.

Duitse soldaten aan boord van het pontje van Rozenburg naar Brielle.

OVERAL VOELBAAR

Tegenwoordig is Rozenburg een plaats met 12.600 inwoners middenin de havenindustrie. Tijdens de Tweede Wereldoorlog is het een uitgestrekt eiland met maar 2.700 inwoners. De mensen leven vooral van de landbouw. Dat de oorlog echt overal ingrijpend is, bewijst Rozenburg. Acht bewoners komen door oorlogsgeweld om het leven. Verder sneuvelen er vier Nederlandse militairen tijdens de meidagen van 1940. En tijdens de gehele oorlog

verliezen 25 geallieerde en drie Duitse vliegeniers hun leven boven Rozenburg. In totaal veertig doden!

WERELDOORLOG IN ROZENBURG

Dat het een wereldoorlog is, blijkt ook uit de afkomst van deze doden. Veel Nederlanders natuurlijk en enkele Duitsers, maar ook Australiërs, Canadezen, Britten en Amerikanen.

DWANGARBEID

Omdat heel veel mannen in het leger dienen, hebben Duitse fabrieken daar een tekort aan arbeiders. Nederlandse mannen moeten daarom verplicht in Duitsland werken. Alleen als je voor je werk in Nederland echt onmisbaar bent, mag je hier blijven. Dat heet de Arbeidsinzet. Meer dan 400.000 mannen belanden tegen hun wil in Duitsland. Ook mannen uit Rozenburg.

RAZZIA IN ROZENBURG

De Duitsers houden razzia's om ondergedoken mannen op te sporen. Alle huizen in een straat of wijk worden dan doorzocht. Dat gebeurt in 1944 ook op Rozenburg. Op het eiland zijn zeker 54 mannen ondergedoken. Gelukkig worden er maar een paar gevonden. Werken in Duitsland is levensgevaarlijk. Twee mannen uit Rozenburg komen om het leven. Dirk van den Beukel (29 jaar) vindt de dood tijdens een bombardement. Wat Arie van der Knaap (24 jaar) is overkomen, weten we niet zeker. De familie krijgt ineens geen brieven meer. Hij wordt sinds januari 1945 vermist.

DUIK ZELF IN DE OORLOG

VIER GEDODE VLIEGENIERS

Bemanningsleden van neergehaalde vliegtuigen worden overal en nergens begraven. Op de begraafplaats van Rozenburg kun je er vier opzoeken. Percy Rowan is er één van. Een Australiër. 24 jaar oud pas. Percy sterft al op 10 mei 1940, al op de eerste oorlogsdag. Zijn bommenwerper stort neer in de Noordzee. Een kleine maand later spoelt hij aan bij Rozenburg.

Percy Rowan stierf voor onze vrijheid.

MOEILIJKE-WOORDENZOEKER

De Nieuwe Oorlogs Courant is geschreven voor kinderen. Soms kom je toch moeilijke woorden tegen. In deze woordzoeker staan ze ook. Kan jij ze allemaal vinden? Zoek in het woordenboek op wat ze betekenen.

Antisemitisme	Geallieerden	Neutraal
Capitulatie	Holocaust	Synagoge
Deportatie	Inundatie	Wederopbouw
Deserteren	Mobilisatie	

I	O	J	M	A	Z	C	F	Q	K	X	L	F	P
I	H	E	N	E	R	E	T	R	E	S	E	D	A
F	E	I	D	S	E	D	B	Q	G	X	M	E	N
L	I	T	H	W	I	X	F	M	E	F	X	I	T
A	T	A	M	U	T	T	I	V	A	T	F	T	I
A	A	D	M	O	A	S	Y	U	L	V	O	A	S
R	T	N	F	B	L	U	E	G	L	W	M	S	E
T	R	U	Y	P	U	A	G	Q	I	M	N	I	M
U	O	N	C	O	T	C	O	F	E	V	Y	L	I
E	P	I	M	R	I	O	G	W	E	Z	S	I	T
N	E	V	E	E	P	L	A	F	R	Q	X	B	I
O	D	P	W	D	A	O	N	M	D	R	C	O	S
L	I	C	S	E	C	H	Y	J	E	U	D	M	M
B	P	U	J	W	C	F	S	Z	N	L	R	M	E

Eindelijk is Nederland bevrijd!

Op 4 mei 1945 geven de Duitsers zich over. Nederland is na vijf lange jaren eindelijk vrij. Iedereen is opgelucht. De bevrijders worden overal als helden onthaald. Ook op Rozenburg. Canadese soldaten komen vanuit Maassluis overvaren en worden met gejuich ontvangen.

Opgeluchte feestvierders in Hellevoetsluis.

Landverraders

In Brielle wordt de gehate NSB-burgemeester onder veel belangstelling door de Binnenlandse Strijdkrachten afgevoerd. Veel landverraders worden in Hellevoetsluis opgesloten in Kazerne Haerlem.

Ook op Rozenburg worden NSB'ers opgesloten. Boze Rozenburgers knippen vijf of zes "moffenmeiden" kaal. Zo noemen ze vrouwen die een relatie met een Duitse soldaat hebben gehad. Niet iedereen is het eens met deze vernederende straffen.

GEEN BEVRIJDINGSFEEST VOOR SPIJKENISSE

Als de oorlog bijna voorbij is, breekt er een ziekte uit in Spijkenisse. Door vervuild (drink) water krijgen zo'n 200 van de 2.500 inwoners van Spijkenisse tyfus. De epidemie is nog lang niet voorbij als Spijkenisse wordt bevrijd. Twintig mensen zullen aan de ziekte overlijden. Pas op 7 juli kan ook hier de bevrijding worden gevierd.

EN DE JODEN?

Voor de Nederlandse Joden is de oorlog een vreselijke ramp. Drie kwart van hen – zo'n 107.000 mensen – wordt vermoord. Vrijwel alle Joden die op Voorne, Putten en Rozenburg wonen, komen om het leven. Vijfenvertig in totaal. Jong en oud. Alleen Mozes Philipse uit Brielle wordt niet afgevoerd. Waarschijnlijk omdat hij een Nederlandse vrouw heeft.

VRIJHEID

De oorlog lijkt lang geleden, maar nog steeds zijn er mensen die erover kunnen vertellen zodat we ervan kunnen leren. Belangrijk, want de Tweede Wereldoorlog was een periode van haat en geweld. Een tijd die niet terug mag keren. Wij kennen al tientallen jaren vrede en vrijheid. We hebben dus veel te vieren. Samen kunnen wij voorkomen dat haat en geweld opnieuw een kans krijgen. Door respect te hebben voor elkaar. Door naar elkaars mening te luisteren. Door met elkaar in vrede te blijven leven.

BLIJVEND HERINNEREN

Het Streekarchief van Voorne-Putten bewaart zoveel mogelijk foto's, brieven en documenten uit de Tweede Wereldoorlog. Zo blijven de verhalen voor altijd beschikbaar. Want deze oorlog mag nooit vergeten worden zodat we onze vrijheid kunnen blijven vieren en waarderen.

V o o r n e - P u t t e n

COLOFON

Streekarchief Voorne-Putten in samenwerking met onderwijsgroep Edumare en Nissewijs

Tekst: Robert van Herk
Vormgeving: AllColour Media

Alle foto's Streekarchief Voorne-Putten behalve: 1 lo (links onder): NIOD | 2 b (boven): Dhr D. Wijnolst, o: Ahmed Akacha via Pixels, r (rechts): oorlogsbronnen.nl, ro: fotocollectie Riet de Leeuw van Weenen-van der Hoek | 3 b: Dhr. J. Quak, l: Dhr. A. Duifhuizen, m (midden): fotocollectie Riet de Leeuw van Weenen-van der Hoek | 4 rm: Rijksmuseum Amsterdam, l en ro: Jeroen Rijpsma | 5 lb: Dhr. J. de Kurver, lo: Biberbunker, r: Ales Ustinou via Pexels | 6 lb: Stadsarchief Rotterdam | 7 b: Ksenia Chernaya via Pexels, o: Jeroen Rijpsma | 8 o: Ales Ustinou via Pexels | 9 o: Dhr. J. Quak | 10 o: Begraafplaats Maria Rust | 11 lo: Jeroen Rijpsma, r: Dhr. E.H.A. Jefferies

Heldenontvangst.

5 mei 1970: kinderen in Abbenbroek vieren 25 jaar bevrijding. Misschien waren jouw opa en oma erbij?